

ТАҒАР АЖ- ҚАЗАЛЫ

№47
(2322)
Сәрсенбі
2 шілде
2025 жыл

Газет
2003 жылдың
5 қаңтарынан
шығады

Аймақтық
ақпараттық-
танымдық
басылым

ҚЫЗЫЛОРДА ОБЛЫСЫНА ТАРАЙТЫН ГАЗЕТ

ҚР СУ РЕСУРСТАРЫ ЖӘНЕ ИРРИГАЦИЯ МИНИСТРІ ҚАЗАЛЫҒА КЕЛДІ

Сыр өңіріне жұмыс сапарымен келген ҚР Су ресурстары және ирригация министрі Нұржан Нұржігітов облыс әкімінің орынбасары Бахыт Жахановпен бірге Басықара аулындағы Ө.Тыныбаев атындағы су торабына барып, Қазалы ауданындағы шаруашылық басшыларымен кездесті.

Кездесуде аудан әкімі Мейрамбек Шермағанбет министрге ауданның су, егін шаруашылығы бойынша атқарылған жұмыстары жайында айтып өтті.

Биылғы жылы аудан бойынша 17445 гектар жерге ауыл шаруашылығы дақылдары орналастырылып, оның ішінде суды ең көп қажет ететін күріш көлемі 5636 гектар. Ал, ауыл шаруашылығы дақылдарын суаруға жоспарланған су көлемі 605,12 млн. текше метр, оның ішінде ауыл шаруашылығы дақылдарына 335,12 млн. текше метр, экологиялық қажеттілікке 270,000 млн. текше метр су лимиті бөлінген.

Кездесуде Нұржан Молдиярұлы су шаруашылығы мамандарымен салаға қатысты мәселелерге байланысты пікір алмасып, алдағы жоспарларымен бөлісті. Шаруашылық басшылары министрге су қажеттілігіне байланысты ұсыныстарын жеткізді.

Министр Нұржан Нұржігітов «Қазсушар» РМК Қызылорда филиалының басшысы Ро-

лан Ахметовке алдағы уақытта шаруашылықтарға қажетті су насостарын алып беру жөнінде тапсырма берді. Ал, шаруашылықтың өзінде насос болған жағдайда қажетті жанар-жағармаймен қамтамасыз етуге көмек көрсетілетіндігін айтты.

Айта кетейік, министрмен бірге ауданға ҚР Су ресурстары және ирригация министрінің су ресурстарын реттеу, қорғау және пайдалану комитетінің төрағасы Сейілбек Нұрымбетов, облыстық ауыл шаруашылығы мен жер қатынастары басқармасының басшысы Талғат Дүйсебаев, облыстық табиғи ресурстар және табиғатты пайдалануды реттеу басқармасының басшысы Ғалымжан Еркебай, Арал-Сырдария бассейндік инспекциясының басшысы Зейнолла Қазтуғанов бірге келді.

ҚР Су ресурстары және ирригация министрі Нұржан Нұржігітов өңірге жасаған жұмыс сапары кезінде аймақтағы су шаруашылығындағы өзекті мәселелерге қатысты арнайы жиын өткізді. Жиында министр өңірдегі вегетациялық кезеңді тұрақты өткізіп, суды тиімді, ысырапсыз пайдалану жөнінде тиісті сала басшылары мен аудан әкімдеріне нақты тапсырмалар жүктеді.

Бүгінде Қазалы ауданына берілген су лимитінің аз болуына байланысты, меже бойынша бекітілген күріш дақылы 800 гектарға қысқартылып отыр.

СЕНБІЛІК ЖҰМЫСТАРЫ ЖАЛҒАСУДА

Қазалы ауданында әр сенбі сайын өткізілетін көркейту-көгалдандыру, санитарлық-тазалық жұмыстары қала, кент және ауылдық округтердің аумақтарында жалғасуда.

Сенбілік күні аудан орталығы – Әйтеке би кентіндегі Сабырбаев, Біржан сал, Пірімов, Жаңқожа батыр, Молдағұлова, М.Шоқай көшелерінің бойындағы шөптерді шабу, қоқыстарды жинау жұмыстары жүргізілді.

Сонымен қатар аталған көшелердің бойындағы

электр бағаналарын әктеу, сырлау жұмыстары жалғасты.

Тазалық жұмыстары кезінде жиналған қоқыстар техникалардың көмегімен арнайы қоқыс төгетін орындарға шығарылды.

Аудан орталығындағы 7 аймақ бойынша ұйымдастырылған тазалық жұмыстарын аудан әкімі Мейрамбек Шермағанбет аралап көріп, әрбір аймақтың тазалығына байланысты жауаптыларға бірқатар тапсырмалар берді.

**Қазалы ауданы
әкімдігінің баспасөз
қызметі**

АУДАНДЫҚ МӘСЛИХАТТЫҢ ТҰРАҚТЫ КОМИССИЯЛАРЫНЫҢ БІРЛЕСКЕН ОТЫРЫСЫ ӨТКІЗІЛДІ

Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» Заңы мен аудандық мәслихаттың тұрақты комиссияларының жұмыс жоспарына сәйкес аудандық мәслихаттың тұрақты комиссияларының бірлескен отырысы өтті.

Комиссия отырысына аудандық мәслихаттың депутаттары, аудан әкімінің орынбасарлары, аудан әкімдігіне қарасты дербес бөлім басшылары мен қала, кент, ауылдық округ әкімдері қатысты. Комиссия отырысына аудандық мәслихаттың төрағасы Ғазиз Әліш төрағалық етті.

Тұрақты комиссиялардың бірлескен отырысының күн тәртібінде «Әйтеке би кентінің инфрақұрылым, абаттандыру, көгалдандыру жүйелерінің

жай-күйі және оларды дамыту жөніндегі шаралар туралы», «Аудандық полиция бөлімінің атқарған жұмыстары мен алдағы міндеттері туралы» және «Тасарық» ауылдық округінің кәсіпкерлікті дамыту бағытындағы жұмыстары мен алдағы міндеттері туралы» мәселелер қаралды. Аталған мәселелер бойынша Әйтеке би кентінің әкімі Әбиев Әліби Берікұлы, Қазалы аудандық полиция бөлімінің бастығы Аңсатов Асылбай Шұдабайұлы, «Тасарық» ауылдық округінің әкімі Кәрібаев Әлмұхан Ерғалиұлы хабарлама жасап, аудандық мәслихаттың депутаттары: Ғазиз Әліш, Эльмира Нұрмағанбетова Әйтеке би кентіндегі бірқатар көшелерге жөндеу жұмыстарын жүргізу жөнінде, Күншығар Әбілов аудандық орталық аурухана мен аудандық емханаға

тұрғындардың қатынауы үшін Әйтеке би кентіндегі Ш.Ақбаев, Мағзаман әулие, Ағайынды Талқанбаевтар көшелеріне жаяу жүргіншілер жолын салу және Жанқожа баба ескерткішінің жанындағы үйлерге аяқ су тарту, Әбдуәли Рахметов №216, 226 мектептерге оқушылар қатынайтын жаяу жүргіншілер жолын салу және Қ.Пірімов көшесінің бойымен қиылысатын көшелерге аяқ судың жеткілікті жеткізілуін қамтамасыз ету, Нұркен Ботабаев Әйтеке би кентіндегі «Алпамыс» балабақшасының жанындағы автотұраққа қайта жөндеу жұмыстарын жүргізу, 5 кварталдағы көшелерге келіп тұрған жер асты су құбырын ұзарту, Қ.Ерімбет көшесінің жарықшамдарын жаңарту, Ғазиз Әліш 5 квартал тұрғындары күннен-күнге көбейіп

келетіндіктен, арнайы сол кварталға жол картасын жасау жөнінде ұсыныстарын жеткізді.

Сонымен қатар, Ғазиз Әліш Әйтеке би кентіндегі көшелердің басында қойылған ескерткіш белгілердің заңдылығын анықтау, Әйтеке би кентіндегі «Мәдени демалыс кешеніндегі» («Жеңіс» саябағы) тәртіпті қатаң сақтау үшін учаскелік полиция пунктін салу, Эльмира Нұрмағанбетова аталған демалыс кешенінің алдындағы көлік қозғалысын ретке келтіру жөнінде ұсыныстарын жеткізді.

Ғазиз Әліш «Тасарық» ауылдық округі бойынша «Ауыл аманаты» жобасы негізінде несиелі алу жұмыстарын жандандыру керектігін айтты.

Комиссия отырысының соңында депутаттардың дауыс беру қортындысымен тиісті қаулылар қабылданды.

ОТАН АЛДЫНДАҒЫ БОРЫШ - ҚАСИЕТТІ ПАРЫЗ!

Әскер қатарында қызмет етіп, Отан алдындағы парызын өтеуге әрбір азамат міндетті. Себебі, туған жерді, елді, атамекенді қорғау - қасиетті борыш.

Қазалыда Отан алдындағы борыштарын өтеуге өзін азаматтарды әскерге шығарып салуға орай патриоттық шара өтті.

Қазалы мәдени-демалыс кешеніндегі «Тағзым» аллеясында өткен шараға аудан әкімінің орынбасары Жәнібек Алиев, аудандық қорғаныс істері бөлімі бастығының міндетін атқарушы Дінмұхаммед Бекзадаев, ауған соғысының ардагерлері және әскерге аттанушы азаматтардың ата-аналары мен аудан жастары қатысты.

Патриоттық шарада Жәнібек Алиев сөз сөйлеп, әскерге аттанғалы тұрған азаматтарға Отан алдындағы борыштарын адал атқарып, ержүрек, қайсар азамат болып оралуларына шынайы тілектестігін білдірді.

Айта кету керек, көктемгі мерзімді әскерге шақыру маусымы басталғалы, Қазалы ауданынан 67 азамат әскерге аттанса, тағы да 14 азамат Отан алдындағы әскери борышын өтеуге аттанды. Әскерге аттанған 14 азаматта Алматы қаласындағы №7552 әскери бөліміндегі Ұлттық ұлан сапында әскери борыштарын өтейтін болады.

Қазалы ауданы әкімдігінің баспасөз қызметі

ТҮЗЕТІЛІП ОҚЫЛСЫН

Аймақтық «Тұран-Қазалы» газетінің 2025 жылғы 14 маусымындағы №42 санында жарияланған «Ономастикалық комиссияға жолданады» атты хабарландырудың мәтініне қосымша «Әбубәкір Теміровпен қатар жатқан атауы жоқ көшеге «Мағзам Жүрімбетовтің» есімдерін беру» деп түзетіліп оқылсын.

«Әйтеке би кенті әкімінің аппараты» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ӘР КӨШЕТ – БІР ҮМІТ, ЖАСЫЛ ЖАПЫРАҚ – БІР ТЫНЫС

Қазіргі таңда Арал өңірі күрделі экологиялық ахуалды бастан кешуде. Әсіресе аудан тұрғындары соңғы жылдары ауданымызда табиғи тепе-теңдіктің бұзылуын, ауаның ластануын, тозаң мен желдің күшеюін жиі байқап жүр. Мұның бір себебі Арал теңізінің тартылуы болса, енді бірі Байқоңыр ғарыш айлағынан ұшырылатын зымырандардың экожүйеге әсері.

Байқоңыр әлемдік деңгейдегі ғарыш айлағы. Бірақ оның маңындағы елді мекендерге әсері жылдан-жылға сезіліп келеді. Зымырандар ұшқан саяын ауаға таралатын зиянды қалдықтар, гептил сынды улы отын түрлері топырақ пен суды улайды, адам денсаулығына кері әсер етеді. Бұл — ғылыми дәлелденген дерек.

Байқоңырдан Қазалыға дейінгі аралық тым алыс болмаса да, тікелей зақымдану қаупі жоқ деген пікірлер айтылып жүр. Бірақ соңғы жылдары жергілікті тұрғындар арасында тыныс алу жүйесі,

аллергия, көз және тері аурулары көбейіп барады. Бұл жай сәйкестік емес.

Осы орайда, Әйтеке би кентінде қолға алынған жасыл белдеу қалыптастыру бастамасы өте маңызды әрі дер кезінде жасалған қадам. Көшет отырғызу жай ғана көркейту шарасы емес, ол болашаққа салынған қамал. Ағаштар табиғи сүзгі. Олар ауадағы көмірқышқыл газын сіңіріп, оттегін бөліп шығарады. Сонымен қатар, шаң мен улы бөлшектерді өз бойына сіңіріп, ауаны тазартады.

Топырақ эрозиясының алдын алу үшін де ағаштың рөлі зор. Жердің құрғап, жарамсыз күйге түспеуіне пайдасы бар. Ағаш тамырлары ылғалды сақтап, жел эрозиясына кедергі жасайды. Бұл — Арал маңындағы экожүйені қайта тірілтуге бағытталған нақты қадам.

Ағаш отырғызу — бүгін екен көшет ертең көлеңке, арғы күні ұрпаққа қорған болсын деген үмітпен жасалуы керек. Бұл тек экологиялық емес, азаматтық, ұлттық, адами жауапкершілік. Адам

мен табиғат арасындағы үйлесімді сақтау — бүгінгі буынның еншісінде.

Әйтеке би кентіндегі жастар мен оқушылардың, ұстаздар мен тұрғындардың бұл бастамаға белсенді атсалысуы — үміт отын жағады. Себебі, шын мәнінде, әр көшет — бір үміт, әр жасыл жапырақ — бір тыныс.

Қазалы — құтты мекен. Оның болашағы жарқын болуы үшін тек құрылыс емес, табиғатты қалпына келтіру жұмыстары да қатар жүруі керек. Байқоңырдың көлеңкесінде қалып қойған экологиялық қауіппен күрестің тиімді жолы — осындай халықтық бастамалар. Жасыл желекке бөленген Қазалы — тек көздің емес, жүректің де қуанышы болады.

Бүгін отырғызылған әрбір көшет — ертеңгі таза ауа, дені сау ұрпақ және аманатқа адал көзқарас.

**Нұрай БЕКБАУЛОВА,
Б. К. Мергенбаев атындағы
№226 мектеп-гимназияның
11-сынып оқушысы**

ШАЙЫРДЫҢ ТҮРКІСТАН МҰСЫЛМАНДАРЫНА АРНАҒАН ҮНДЕУ-ЖЫРЫНЫҢ ТАҒЫЛЫМЫ

Қай бір дәуірде де ел-жұртымен бірге тыныстап, біте қайнасып өмір сүрген ақын-жырау атаулы өзі өмір сүрген қоғам құбылысынан сырт қалмайтыны бесенеден белгілі. Бұл орайда әдебиетші ғалым, профессор Д. Ысқақұлының Абайдың 180 жылдығына арналған «Сөз түзелді, тыңдаушы, сен де түзел» атты танымдық мақаласындағы: «Қазақ әдебиетінің өткеніне көз жіберсек, «ел бірлігі» – жезтаңдай ақын-жыраулар, сөз бастаған күміс көмей шешендер көтерген негізгі мәселе, сондықтан да олардың сөзі халық жадында жатталып, бүгінгі күнге жетіп отыр», – деген ой тұжырымы («Қазақ әдебиеті», №6, 14.02.2025 ж.) көп жайттан хабардар етеді. Заманында өнердегі ұстазы Балқы Базардың: «Дүлдүл сөздің дүрі, шын жүйріктің бірі», – деп берілген үздік бағасына ие болған, туғанына 175 жыл толып отырған Сыр сүлейі Қарасақал Ермбет шайырдың (1850-1911ж) шығармашылық мұрасына ден қойған өз басым ғалым ағамыздың «Ел бірлігі», – деп екпін беріп отырған ұғымның түп төркінінде, ішкі сипатында халықтың ауқатты тобының (бай, бағылан, тағы басқа) тұрмысы төмен кедей-кепшікке, кембағалға жәрдемдесуі үшін қайырымдылыққа шақыру жатыр деп білемін.

Бұл орайда өз ортасында үнемі «Жоғалмас көптің оғы Қырымға атқан, жалғыздың таппақ қиын жай садағын», «Кел, қазақ, бір-біріңді кемсітпей, жерінде кеңесейік инабаттай», «Қайыр қыл, әу-халайық, қапы қалма, сахилық ақырында абат етер...», «Байлыққа белшесінен батқандарға, жұмақтың босағасы да тимейді екен», «Қайыр қыл тіршілікте сахи ерлер, артында із қалғандай болсын қайым!», «Құдай бір, Құран шын деп илансаңыз, шыққанша жан кеудеден шек алмайсың!», – деген ұлағат та өсиет сөздерін тегілдіріп жүретін санлақ шайыр осы бір келелі тақырыптың көкжиегін осыдан 119 жыл бұрын (1906 ж.) жазылған «Сөз тыңда, крайдағы мұсылманым!» («Петербор мешітіне») атты Үндеу жыры кеңейте түседі. Енді оның жазылу тарихы мен тағлымы, берекелі нәтижесі қандай болғанына тоқталайықшы.

Тарлан тарихты сана-малап, зерек көз жүгіртер болсақ, ХҮІІІ ғасырдың соңы мен ХІХ ғасырдың басында патшалық Ресейдің боданындағы елдердің мұсылман жұртының кәсіп-нәсіп іздеген, білім

мен өнер қуған өкілдері сол замандағы бас қалалар (қазір де статусы сақталған): Санкт-Петербург (Петербор) мен Мәскеуге қоныс аударып, ірге тебе бастайды. Нақтылай түссек, 1803-1804 жылдары бес жүзден астам мұсылман әскери қызметшінің өтінішімен, әскери ведомствоның

тапсырысымен аталған қалада болашақта салыныатын мешіттің архитектуралық жобасы жасалады. Алайда қауырт жүзеге аспайды. Азаматтықалған тұрғындар санағы бойынша 1869 жылы Петербордағы тұрақты мекендеген мұсылмандар саны 1700-ге жетеді. Ал 1881 жылы Нева жағасындағы қалада ахундар М.Ш.Онусов және А.Баязитов бас болып, соборлық (үлкен) мешіт салу мәселесін көтереді. Осы мақсатта аталған шаһарда салынатын еңселі мешіт құрылысы үшін қайырымдылық жолмен қаржы жинаумен айналысатын қоғамдық ұйымның Ережесі заңнамалық тұрғыда бекітіледі.

Қаржы жинауда елден ерек татар қауымдастығы белсенділік танытады. 1902 жылғы мәлімет бойынша оның жиынтық сомасы 44 мың рубль құрайды. Мешіт салынатын жер телімі қарастырылады. Комитеттің қызмет ауқымы кеңейіп, Бүкілресейлік қайырымдылық компаниясына айналады. Сол тұстағы қоғамдағы дүмпүлі революциялық және демократиялық қозғалыстың әсерінен жоғары билік тарапынан туындаған 1905 жылғы 17 сәуірдегі «Діни құлшылық бостандығы туралы» және осы жылдың 17 қазанындағы «Бодандарға демократиялық азаматтық право беру туралы» Манифесі имандылық шарасының ілгерілей түсуіне игі әсерін тигізеді. Петербург мұсылмандары қайырымдылық қоғамының құрылтайшысы қатарын 1-ші гильді көпес Ш.Асадуллаев, ірі кәсіпорын иесі

Г.Зейналабдин Тагиев жұбайы Сонай ханым, қазақ сұлтаны ағайынды Уәлихановтар толықтырады. Аталған қоғамның ұсынысымен жергілікті билік Ораза және Құрбан айт мейрамын тойлауға арнайы ғимараттар бөледі. Үкімет бірінші орыс революциясы жылдарында (1905-

1907) Санкт-Петербург мұсылмандарының 28.05.1905 жылғы қалада еңселі мешіт құрылысын бастау жөніндегі ұсынысын 5.11.1905 жылы қанағаттандырады. Ахун А.Баязитов мәлімдегендей 1883 жылы қайырымдылық қорына 53300 рубль түскен. Комитет мүшелері қатарында танымал тұлғалар: кавалерия генералы Г.Д.Шыңғысхан, сарай кеңесшісі И.Уәлихан, капитан А.Сыртланов болған. Мәртебелі ағзамның 18.07.1906 жылғы Жарлығымен он жыл көлемінде Бүкілресей шартарабы бойынша жиналған қаржы 750 мың рубль құрайды. Аталған комитеттің белсенділігі арқасында 1906 жылдың 1-ші және 1907 жылдың 1 мамыры аралығында 103 035 рубль, 28 тиын жиналады.

Енді бір көңіл аударарлық жайт, Бұхар әмірі Сеид Абдул-Ахад хан (Ресей императорының вассалы) Петерборға сапармен барған кезінде астаналық татарларға қолдау білдіріп, аудинция кезінде ислам мешітін салу мәселесін әлденеше рет көтереді. Өзі де сырт қалмай императордың рұхсат етуімен жер телімінің бір бөлігін сатып алуға қаржы бөледі. Іс ілгері жылжып, комитет 1907 жылы Кронверск даңғылы мен Конный шағын көшесі қиылысындағы екі жер теліміне ие болды.

Нақ осы тұста мешіт құрылысының мұнан кейінгі бой көтеруі, одан арғы тарихы туралы өрбитін әңгімені кідірте тұрып, негізгі тақырыбымызға көшейікші. Әлгінде айтқанымыздай, болашақ мешіт құрылысына

Бүкілресей аумағы бойынша ерікті түрде қаржы жинау мүмкіндігі туғанда (1906-1916 ж. аралығы) осы бір ізгілікті шараға кең байтақ қазақ даласының Сыр бойындағы аузы дуалы, сөзі өтімді, ел арасында сыйлы жанның бірі Қарасақал Ермбет шайыр да ықыластана үн қатады. Петербордағы тұңғыш мешітке ақшалай қаражат жинаумен айналысатын арнайы өкілдердің қолқалаған өтініш тілегі бойынша Қаратау мен Созақ бойын жайлаған Шәді төре Жәңгірұлы (1855-1933ж) мен Ермбет ақын (ауқатты Бержан бай екеуінің атынан) қазақ пен қырғыздың, татар мен ноғайдың малды, қалталы бай, бағыландарына, күллі мұсылман қауымына арнап, көмек қолын созу үшін «Сөз тыңда, крайдағы мұсылманым!» атты Үндеу-жыр жазып, жазбаша және ауызша жер-жерге таратады. (Шәді төре туындысы бөлек талдауды қажет етеді. Автор). Ендігі бір деректерде «Петербордағы мешіт» аталатын жыр:

«Бисмилла, араб тілі – Хақтың хаты,
Назым сөз – мәжілісте көңіл шаты.

Абзал деп араб тілін айтқан кітап,
Түркінің парсыдан аз инабаты, – деп басталады да:

Ойланған жиырма бес жыл күллі ноғай,
«Бір мешіт Петербордан салсақ қалай?

Әуелі пұлын жинап алайық!» деп
Тоқтатқан мәслихатын осы араға-ай,
Елу мың пұл жинаған сонан бері.

Пұлы аз, сұрамасқа жөн таба алмай,
Ресей Бұхарменен артық жақын,

Бір ой салды шаһбаздарға Алла тағалай», – деп қалыптасқан жағдаятты баяндайды. Мұсылмандықтың қырық парызының бірі – қайырымдылықты қастер тұтатындардың санасына терең сіңіруді абзал санап: Қуанар бұл істе Құдайға шын құл,
Қуанбас діні пасық арамза ұл.

Петербор Орынбор мен Қазан емес,

Қуанар еркек түгіл, қатын да тұл, – деп дін мұсылман жұртын сауаптан құр қалмауға шақырады. Білдірер ойын, айтар сөзін:

Халқым-ай, қадірін білмесең бұл жұмыстың,
Сауапқа сан жетпестей жолықтырар.

Пұл керек Түркістаннан жүз алпыс мың,

«Зор, – деген, – осын-дайда өлімнен ар!»

«Өлімнен ұят күшті» деген болса,

Бұл – байлардың жұмысы екен дүние дер,

Баласы қырғыз, қазақ отыра алмассың,

Келді сөз сендер үшін құлақ салар, – деп сөз ұққан адамның ар-ұяты мен намысын оятатындай түйдек ойларды ортаға тастайды. Өрісте малы, сандықта пұлы барлардың жетесіне жеткізе түсейін деген пиғылмен:

Бұл жолы омырауыңды аш, қырғыз, қазақ,
«Малыңды шаш, – демеймін, – ұдайына».

Үстіңдегі сат жейдеңді, бер осыған,

Бір тиын таппағандар бір айына.

Себеп сол – шыдамаймын, жәрия-сауап,

Пұл берген шексіз береді Құдайына», – деп

Алланың жердегі имандылық үйіне, онда да бір қиырдағы орысы көп, мұсылманы аз шәріде Құдайға құлшылық ететін қасиетті мешіттің тездетіп, кідіріссіз салынуына күшқайрат қосу азаматтық парыз екенін кестелі тілмен, ұғынықты тәсілмен жеткізеді.

Басын ашып айтар бір жайт, шайыр атамыздың бұл Үндеу-жыры қазақ пен қырғыз даласына қандай деңгейде тарады, оның түпнұсқа мәтіні сақталды ма, малды, қалталы бай, манаптар ортақ қорға қаншалықты үлес қосты деп туындайтын сауалға қолдағы деректің аздығынан жауап беруіміз әзірге қиынға соғуда. Әйтсе де жоғарыда хабардар етілгендей, күллі Ресей бойынша мешіт құрылысына деп халықтың қайырымдылық жолмен қосқан үлес сомасы 750 мың рубль құраған. Міне, осы қомақты қаржының ішінде қазақ пен қырғыз мұсылман ағайындардың да қосқан үлесі қомақты деп есептейміз. Неге десеміз, елде сөзге тоқтаған, халықтық істі қастер тұтқан ер азаматтар қарасы көп болған. Айталық, шайыр өмір сүрген өлкенің бір ғана Қазалы уезі орталығында атағы жер жарған ұш ағайынды саудагер-көпес Хұсайыновтың үлкені Ахметтің ықпалы Ақмешіт уезіне де жетті. Ал інісі Ғанибай (Ғани Ғалиұлы Хұсайынов) 1894 жылы өз қаржысына (20 мың рубль) Қазалы қаласында мешіт салдырды (қазір де сақталған). Ал мыңғырған малды құдасы Көнек Қыпшақбай, туысы Бұланбай, Жанкүшік, Жоллай, Нұржан, отар-отар қойы бар Итбас, алты мың жылқы біткен Жетібас, алпыс атанды жүгімен Орынборға айдаған Сырлыбайұлы Нұрқожа тағы басқа бар еді.

ШАЙЫРДЫҢ ТҮРКІСТАН МҰСЫЛМАНДАРЫНА АРНАҒАН ҮНДЕУ-ЖЫРЫНЫҢ ТАҒЫЛЫМЫ

(Жалғасы. Басы 3-ші бетте)

Сөз маржанын терген, қолына қауырсынды қалам ұстаған Ерімбет шайырдың бүкіл халықтық істен қалыс әрі аянып қалмағаны сөз болып отырған жырының өн бойынан аңғарылады. Тағы бір айтпағымыз, ел ішінде Ержан молда атанған Ерімбет атамның бастамашылдығымен сонау 1879-1880 жылдары Қызылдың қиясында, Қуандарияның бойында ауқатты жандардың қолдауымен мешіт-мектептің бой көтергені (жергілікті маңыздағы тарихи ескерткіш санатында) көпшілікке аян. Кейінгіге қалдырған асыл мұрасы-поэзияның дені дерлік діни ағартушылық тақырыпқа құрылған. Өз шығармасының бірінде адалдық пен ізгіліктен тұратын ислам дінінің жарқын болашағына сеніммен қарағаны, «Ғаламға ислам деген салған өрнек», – деп («Қырық кеп» жыры) көрегенділік танытуының өзі ақын білімдарлығы мен болжампаздығынан кеңінен хабардар етеді.

Мүмкіндікті пайдаланып, оқырман тарапынан туындайтын «Петербордағы мұсылмандар мешітінің мұнан кейінгі тағдыры не болды екен?», – деген сауалға жауап берген жөн-ақ. Өркениетті елдің үрдісімен аталған комитет 1907 жылы «Зодчий» (№45) журналында архитекторлар арасында мешіт ғимараты мен оның безендірілуі жобасына әжептәуір сыйақы белгілеп, байқау жариялады. Нәтижесінде инженер С.С.Кричинский, суретші архитектор Н.В.Васильев және құрылыс барысын бақылаушы, архитектура академигі А.И.Фон Гогеннің сызба еңбегі жоғары бағаланады. Үшқабатты мешіттің бұмен жылуы, ауа желдеткіші, электр жарығы ескеріледі. Ғимараттың қасат беті мен ішкі бөлмелерін безендіруде суретші Л.Максимованың сызбасы басшылыққа алынады. Ол бұл үшін Самарқанға арнайылап барып, Шах-Зинденің мавзолейі мен Гур-Эмирдің (ХҮ ғ.) мешітіндегі өрнектер көшірмесі сызбасын алады. Күмбезді мешіттің сыртқы қабырғасы мен ішкі бөлмелері қасиетті Құран сүресінің аятынан алынған тағылымды сөздермен кестеленеді. Соның бірі – есік аралығындағы ойық орынға тігінен арабша жазылған мәтіннің біріндегі ұғым: «Алла, одан басқа Құдай жоқ! Ол Хай (мәңгі тірі), Қайиум (еш нәрсеге арқа сүйемей күллі болмысты бір өзі ұстап, меңгеріп

тұрушы). Ол әсте қалғымайды. Оны (ғапылдық та), ұйқы да баспайды. Күллі аспан әлеміндегі һәм жердегі барлық нәрсе бір Өзіне тиесілі. Оның дәрегейінде рұхсатсыз біреу үшін шапағат етіп, ара түсе алатын кім бар? Ол күллі жаратылыстың алдындағы болашағын да, артындағы өткенін де толық әрі жақсы біледі. Ол – Али (бәрінен биік, асқақ), Азим (бәрінен ұлы, бәрінен зор). («Бахрам» сүресі) 255-аятының аудармасы» Алланың көркем сипатын аша түскен.

Ізгілікті істе тоқтам болған ба? Бұхар әмірінің таққа отыруының 25 жылдығына орайластырып 1910 жылдың 10 ақпанында болашақ Алла үйінің іргетасы салтанатты жағдайда қаланады. (1909 жылы шұңқыры қазылып, «төменгі» циклдың жұмысы атқарылған еді). Қабырға кірпішін қалауға, мәтіндік күміс тақтайша қалдыруға аса мәртебелі Бұхар әмірі, түрік елшісі Тұрхан паша, парсы өкілі Али-Гулихан, Орынбор муфтийі М.Сұлтанов, мемлекеттік Думаның мұсылман фракциясы мүшелері, Ресейдің сыртқы істер министрі Сазанов, профессор Белелюбский тағы басқа қатысады. Зәулім мешіт (ішкі әрлендіруі аяқталмаса да) 1913 жылы 22 ақпанда елді билеген Романовтар әулетінің 300жылдық мерекесі құрметіне салтанатты жағдайда ашылады. Оған Бұхар әмірі Сеид-Мир-Алим хан (марқұм Сейіт Абдул-Ахад ханның ұлы) рәсімге Петерборға арнайы келген Хиуа ханы Сейіт-Асфендиар-Баһадүр қатысады. Бірінші дүниежүзілік соғыстың (1914 ж.) басталу салдарынан қаржы құю күрт азаяды да, мешіт құрылысы толықтай аяқталмай қалады. Екі ортада Совет өкіметі орнайды.

Араға үш жыл салып 1920 жылдың 30 сәуірінде мешіттің құрылыс және әрлендіру жұмысы толықтай аяқталады. Аула төңірегі шойын шарбақпен қоршалады. Ал 8.20.1921 жылы заңды тіркеледі. Алайда 1930 жылдары «Құдайсыздарға қарсы күрес» қоғамдық ұйымының күшеюінен келіп, мешіттің жертелесі алдымен картоп, кейінде көкөніс сақтайтын қоймаға айналады. Тіпті оны айтасыз, 10.06.1940 жылы Ленгорсоветі «Мұсылман мешітін жабу туралы» қаулы қабылдайды. Соғыстың алдында, 1941 жылдың мамырында мешіттің құнды дүниелері акт арқылы СССР ҒА дін тарихы Музейіне өткізіледі, ғимараты Ленинград қалалық

денсаулық сақтау бөлімінің медициналық жабдықтар қоймасына беріледі. Осындай қиындыққа қарамастан дініне берік мұсылмандар діни рәсімін Волковский даңғылындағы мұсылман бейітінде жалғастырады. Олардың саны жұма күндері 400-500 адамға, Ораза мен Құрбан айтта бес мыңға дейін жетеді. Соғыс аяқталғасын 1954 жылдан жылымық желінің есуінен соң тұрғылықты мұсылмандардың сұрауы, ислам мемлекеттері басшыларының ықпал етуі арқасында Одақтың Министрлер Советінің 12.12.1955 ж. қаулысымен мешіт ғимараты дін ұстанған жамағатқа түпкілікті беріледі. Алғашқы намаз 18.01.1956 ж. оқылады. Жыл соңына қарай (қазан, 1956 ж.) Ленинградқа мұсылман мемлекеті үкімет делегациясы, оның алғашқысы болып Индонезия президенті Сукарно келеді. Мешітке бас сұғады. Міне, содан бері Нева жағасындағы Алланың құлшылық үйі күні бүгінге дейін өзінің іс-қызметін жандандырып келеді. Еңселі мешіттің әр жылдағы имамдары (1911-2025 ж.) қатарында әкелі-балалы муфтилер Жафар Насибулович (1940-2012 ж.) пен Равиль Жафарович Пончаев (1964 ж.) та бар.

Құрметті оқырман! Әу басында Сырдың саңлақ шайыры Ерімбет Көлдейбекұлының 1906 жылы жазған «Сөз тыңда, крайдағы мұсылманым!» Үндеу-жырының жазылу себебі мен көркемдік сипатына тоқталуды мақсат тұтсам да, Қазақстанды айтпағанда Ресейдің сонау қиырындағы қала шырайын кіргізген зәулім мешіттің күн сайын азан шақырылып, әр жұмада жұма намазы оқылатын тарихы кейінгі жастың қажетіне жарар деген ниетпен интернет дерегіне сүйеніп, кеңірек көсіліп кеткенімді айыпқа бұйырмаңыздар. Оның үстіне аталған қалада Қараман атаның бір баласы Сыбайдан, оның Аймырзасынан тарайтын ұрпақтың немересі тұрып жатқандықтан «Алыстан сермеуге, жүректен тербеуге» (Абай) тура келді. Мешітке қаржы жинауға край (өлке) мұсылманын тарту игі ісіне Қаратаулық Шәді төре ақын да сүбелі үлес қосқан.

«Пейілге қарай -қарекет», – дейді аталарымыз. Атамыздың осыдан жүз он тоғыз жыл бұрын (2026 жылы 120 жыл толады) қағазға түсіріліп, жазылған «Сөз тыңда, крайдағы мұсылманым!» Үндеу-жырына денқойғандақос автор: Ә.Оспанов құрастырған

«Сырдария кітапханасы» сериясымен жарық көрген «Ұлағат сөзім ұрпаққа» (А. «Фолиант» 2009 ж. 90-102 бет) және С.Қожағұловтың топтастыруымен шыққан «Нұсқалы сөздің кестесі» (А. «Мұсылман», 2013 ж. 84-98 бет) кітабында аталған жырдың мәтінінде айтарлықтай айырмашылық бар. Бірізділік сақталмаған. Болашақта Ерімбет шайырдың жыр жинағы әдебиетші ғалымдардың көмегімен Академиялық үлгіде жарық көретін тұста мәселенің осы жағына ерекше мән берген абзал. Қолға алған ісімнен хабардар етейін деген мақсатпен Петербордағы мешіттің тақсыр имамына 25.02.2025 жылы хат та жаздым. Жауабы әлі де кешігуде... Хатта: «Достықта жоқ шекара» екендігін айта отырып, егер де бұл жазбам мерзімді басылымда жарық көріп жатса, газет санын арнайы поштамен жөнелтетінімді де айттым.

Көп айтып, созбауды құп көріп, жазба соңын шайыр атамның аталған жырындағы: «Пұл жина олай болса мешіт үшін,

Исламда айтылған бес шығама естен?

Баласы Қырғыз, қазақ оянсайшы,

Қамың ғой мен сөйлесем ерте-кештен», – дегентүйінсөзімен аяқтағанды құп көрдім. (Бес ұғымы-бес парыз. Автор). Дей тұрғанмен, орыс әдебиетінің классигі Л.Н.Толстойдың 1890 жылы жазған «Өнер туралы» трактатындағы: «Суреткердің айтар ойы әрі жаңа, әрі маңызды болуы үшін суреткердің адамгершілігі биік болуы керек, ол тек өзі үшін ғана ғұмыр кешпей, жалпы адамзаттың өміріне белсене араласып жүруге тиіс», – деп («Жұлдыз» №2, 2025 ж. 203 бет.) суреткер атаулыға (ақын, жазушы, драматург) берген бағасы тереңнен сөз маржанын теріп жазған, ұрпағына асыл сөз мұрасын қалдырған Ерімбет шайыр табиғатына дөп келеді деп білемін. Сөз соңындағы айтпағым: Алла сауапқа жазып, шайыр мұрасына денқоюшылар, жанашыр әрі қамқоршы жандар қатары көбейе түссе екен!

Қараша Қараман, Ерімбеттанушы, журналист.

Алматы облысы.

Суретте: Горький метро станциясына таяу орналасқан мұнаралы мешіттің сыртқы келбеті мен күмбездегі жарты ай; кірер есіктің жоғарғы жағындағы жазба.

**Қараша ҚАРАМАНҰЛЫ,
Ерімбеттанушы,
журналист.
Алматы облысы**

(Газетіміздің келесі саны 9 шілде, сәрсенбі күні шығады)

Меншік иесі: «ТҰРАН-ҚАЗАЛЫ»
жауапкершілігі шектеулі серіктестігі.

ДИРЕКТОР
Нұрбол ӘЛМӘМБЕТОВ

БАС РЕДАКТОР
Раушанбек СЕЙТЕНОВ

Газет Қазақстан
Республикасының Ақпарат
Министрлігінде 2004 жылғы
15 наурызда тіркеліп, №4801-г
куәлігі берілген

Газет аптасына екі рет: сәрсенбі және сенбі күндері шығады.
Газет «Тұран-Қазалы» жауапкершілігі шектеулі серіктестігінің баспаханасында компьютермен теріліп, беттеліп, офсеттік тәсілмен басылды.

Редакция мен баспахананың мекен-жайы: 120400, Қызылорда облысы, Қазалы ауданы, Әйтеке би кенті, Қ.Пірімов көшесі, №14 үй.

Телефондар: директор - 2-17-49, бас редактор - 2-47-77, бухгалтер -2-60-94, факс 8 (724-38)2-17-49.

Тарату аумағы: Қызылорда облысы.

Газет табыс етілмесе, 2-13-91 телефонына хабарласуға болады.

Жариялымдар газеттің түпкілікті көзқарасын білдірмейді. Жарнама мазмұнына жарнама беруші жауапты.

E-MAIL: tooturankazaly@mail.ru

Таралымы 11227 дана.